

Ülünk mi
Az ablaknál
Ketten: én és a bánat.
Kellemtelen vendég!
Hogy aztán
Ne menj el (!)

Titokban a házból
Elküldöm lelkemet,
Örömet keresni
Repülj, lelkem
Szállj messzire,
Nyugat felé találj utat.

Repülj lelkem
Szüleimhez
Oda, ahol a kedves otthon van
Menj, érkezz.
A kedveshez
S ahol a jó barát él.

Hozz ide
Vidám hírt
Este, naplemente felé,
Ahogy a mélt
Hozz haza
A virágról édességet.

Абу гажд Арсясы
Зэрыс кисьтö кöшысь моз.
Пемыд, шуштöм
Керка пытшкын,
Абу кыпыд дэскыд поз.

Ennek a versnek a megértése és lefordítása támasztja a legkomolyabb igényeket. Litkin minden szempontból tökéleteset alkot, Petöfi hangján, de komi nyelven szólaltatja meg a költeményt. A nyomasztó hangulat, a magyarázhatatlan bánat, a vigasztalan ősz vala-

mennyi színe felkerül palettájára. Formailag sem lehetne hűségesebb. Petöfi 3., 6. sorbeli rímeit alkalmazza s a verset végig lükteti az eredeti 447447-es ritmus.

A fordításokat tovább boncolgatni nyelvi, tartalmi szempontból nem érdemes. A nagyobb pontosság már a költői egyéniséget és a komi nyelv épségét veszélyeztetné, s valószínűleg a költemények is sokat vesztenének lendületükből.

Érdemes pillanatig elidőzni e kérdésnél: mért nem jelentősebb verseket ültetett át a kiváló költő komi nyelvre? A választott versekből irodalmunk igazi Petöfijét nem lehet megismerni. Magyarázatot találni nehéz. Lehet, hogy a pályája kezdetén, a közéletbe való kilépése előtt álló Petöfi egyéni hangja, problémái, belső lázadozásai, lassú erőgyűjtése s főleg népi hangvétele közel áll Litkin költői egyéniségéhez, még inkább a fejlődő komi irodalom mai arculatához. Meggyőződésünk, hogy Litkin komolyabb feladatokat is pompásan megoldana.

Minden sor értékes, melyet a magyar irodalom klasszikusaiból idegen nyelven olvashatunk, kultúránk szeretőit és terjesztőit jobban meg kellene becsülnünk. Legfontosabb tennivalónk, hogy nagy íróink és költőink alkotásaiból a legjobbakat és legjelentősebbeket terjesszük és ajánljuk idegen nyelvre való lefordításra.

Rokonnépeink költészeté sok szempontú tanulmányozást érdemel. A műfordító és tudós Litkin mellett az elkövetkezőkben, Litkinnel, a komi nép nagy költőjével is foglalkoznunk kell. Itt mondok hálás köszönetet Radanovics Károly barátomnak, aki a cikk elkészítésénél nagy segítségemre volt.

iff. Domokos Pál Péter

BRÓDY SÁNDOR: HÚSEVÖK

Novellák két kötetben. Magvető, 1960. 687. ill. 540 lap.

Érdeklődéssel vesszük kezünkbe az egyre terebélyesedő Bródy-irodalom eddig talán legjelentősebb teljesítményét.

Nem csalatkozunk. Czine Mihály bevezető tanulmánya rögtön szikrát csíhol, felgyújt. Az elmúlt évek gazdag novelláskötet termése bővelkedett kitűnő bevezető esszéikben. Mégis bátran állíthatjuk, hogy Czine Mihálynak sikerült valami egyedülálló kifejezőmódot találnia.

Tanulmánya színességével, lírai hevével, keresetlenül ékes stílusával a legnemesebb emlékbeszédek benyomását idézi s egyben újabb hitvallás a mellett az egyetlen helyes felfogás mellett, hogy az irodalomtudomány-

nak is irodalminak, művészinak kell lennie.

Czine tanulmánya tehát örvendetes biztatás arra nézve, hogy a magyar irodalomtudomány nem akar engedni a Kazinczy, Kölcsey, Gyulai által felállított magas mércéből.

Azonban nem hallgathatjuk el, hogy a tanulmány és címe nem fedí egymást. Bródy Sándor novellái cím után a novellákból túl keveset kapunk. Pályaképe is egyetlen. A századforduló után a tanulmány egyre inkább nagyvonalú vázlattá vékonyul, majd az utolsó éveket csak egy-egy színfoltal jelzi.

Czine Mihály értékelésével sem érthetünk mindig egyet. 1905 után nagyon eltemeti a haladó Bródyt, aki kiadott kötetek száma szerint sem dolgozott olyan keveset, mint írja.

A Nyugathoz pedig nemcsak nem csatlakozott Bródy, hanem a Nyugat egyenesen mellözi. (A jól ismert Hatvány–Osvát viszálly miatt.)

Annak ellenére, hogy feltételezésünk szerint a tanulmány írója nem teljesen kitűzött feladatát oldotta meg, nagyon eredetit és sokat ígért alkotott.

És ezzel elérkeztünk Bródy Sándor tengernyi novellájának „partjához”. Kimeríthetetlennek látszó, különös színekben csillogó ez a tengernyi írás.

Rögtön felvetődik azonban az önkéntelen kérdés: Sikerült-e a válogatásnak hű tükröt adni a ma embere számára Bródy értékeiből? Vagyis el tudja-e érni kitűzött célját?

Kétségbevonhatatlan igennel felelhetünk. A közölt novellák nagy számánál fogva nemcsak azt a tucatnyi novellát kapjuk, melyek művészségükkel, drámai hatásukkal a magyar irodalom kincsei közé tartoznak és így esetleg Bródy hamis túlértékelését is előidézhetnék, hanem sok-sok szürkének ható novellát is, melyekből azonban tökéletesen kikerekedik az érdekes kor – a városi Magyarország, a főváros metropolis születésének vajúdjó, átmeneti pillanata. Egyenként tehát igen sok novella kétségtelenül irodalomtörténeti, de a novellák így egységükben, kerek egész hatását adják és életrekelnek, vagy inkább életrekeltenek egy kort.

Ezer és ezer kérdés merül fel bennük, mégis döbrent csodálkozással látjuk, hogy Bródy-nak még ennél is mennyivel több színe van! Irodalmunk nagy öregjei közül nem hiába jókaihoz, pártfogójához, áll közel széles skálájával és tagadhatatlanul romantikus fel fogásával. Bródy-nak azonban a szó valóságos értelmében új színei vannak.

Mit is állapíthatunk meg a Hűsevők köteiből?

Bár a novellák időrendben követik egymást, mondanivalójuk szerint azonban csakhamar nagyobb körök bontakoznak ki előttünk. Valóban körök ezek, márcsak azért is, mert nem fokozatosan az idővel élesedik írásainak hangja, hanem a döbbenetes kitörések, lázító hang után egyenesen hamisnak ható idilleket olvashatunk. Azonban mindig szélesebben, haragosabban és új vad színekben gyűrűznek tova ezek a körök. Bródy Sándor ezzel írta be nevét a magyar irodalomtörténetbe.

A legelső és a legszélesebb kör az, melyben a szerelmen keresztül ad valóságos keresztmetszetet a kor társadalmáról. A mai olvasónak itt-ott elavultak a témák (*Mese a tulipánról*, *A játékos*, *Rang és szerelem*), kissé túlfűtöttek Bródy problémái, a kialakuló polgári társadalom családi háromszög-históriái (*Kató*, *Holland Anna*), házasságtörései (*A hűtlen férfi*, *Özvegyen*, *Az elűzött királyné*), Bródy azonban tovább tud menni. Mennyi

leleplezés van *A szolgáló* egyetlen mondatában is, amit a falun nyaraló úrfi menyaszszonya mond völegényének a kis Julis tragédiája után: -- Mindent tudok. Istenem, megbocsátok. Ez az élet, tudom.

Bródy pontosan ismeri a körképet is: Még nincs itt az új erkölcs, még a régi szerint vergődünk, várni kell! — írja *A hűtlen férjben*.

Rendkívül sok sikerült szatirikus irányú novellát találhatunk a válogatásban. Háborzongató képet ad a nyomorgó kishivatalnoki réteg sivár életéről *Taragovics Tögyerben*, *Az adólistné albumában*, legmagasabban azonban a *Szenvedők* ingenyelő Károlyának megalkotásában jut el. Szatirájának merészsége azonban egyenesen példátlan. Eszmei tisztulásával leveti magáról a 80-as évek novelláiban még keresett drámaiságot és a *Marinnay* után maró szatírával egyenesen az uralkodóházat veszi célba (*Alfonz herceg*, *A patricius lány*). Ma talán már nem is tudjuk botránkozató merészségét egészében értékelni.

Ahhoz azonban, hogy Bródy a *Kaál Samuban* (legdrámaibb novellája), a *Tuza Istvánnéban* a valóságos lázításig eljusson, az kellett, hogy felismerje a kapitalizmus elemmentelenítő hatását (*A méh*, *Öregek nászúton*, *Egy bankár és egy cipő*, *A pék eltávozása*, *Róza halála*) és fel kellett fedeznie a magyar irodalom számára a társadalom kismimmizetteinek világát.

Első és sikeres novelláskötetének, a *Nyomornak* forradalmi cselekedetét helyesen látta meg Hatvány Lajos abban, hogy Bródy emberi nevén merte nevezni és helyhez merte kötni novellafiguráit, meg tudta adni a pestinek a pesti, az újpestinek az újpesti színét, és ez a kendőzetlenségé hatott a forradalmi impulzus erejével.

Mai szóval, Bródyval lépett be a magyar irodalomba a proletártéma. Új világot lehelnek az *Egy tragédia*, *Juló és Julis*, *Erzsébet dajka*, *Két munkás*, *A kötő* feledhetetlen sorai. Bátorsága, szociális felelősségérzése Bródyt egy kezdődő új előőrsévé avatná, ha nem volna vajúdjó, átmeneti korának igazi gyermeke abban is, hogy nem tudott kiforrott világszemléletre szert tenni.

Így a válogatás lapjain párhuzamosan egy másik Bródyt is kibontakozni látunk, aki a fiatalos erővel száguldó, embertelen, új fővárosi világban, mint a falusi Magyarország gyermeke, koszorút fon gyermekkora tiszta emlékeiből. Meghátulás-e ez, vagy az erőtelő idillibe menekülés-e ez vagy mindkettő? Vitatkozni lehet rajta, de néhány harmatos színben tündöklő novelláját nem lehet elfelejteni (*A bátozó lány*, *A szent tisztaság*, *A két kisleány és a hét malac*).

Sokkal inkább magukra idézik a meghátulás vádját az 1905 után elszaporodó, bizarrokat, különös lelküket ábrázoló novellái (*A hercegisasszony*, *Hun Angéla*).

Magányos és királyi darab Móricz Zsigmond hőseinek árnyékát előrevető *A bölény* és drámai erővel idézi fel novelláiban az első világháború poklát is (*Jewsey, Egy csirke meg egy asszony, Kenődvásár, Fecskék támadása*). Nem egy novella önéletrajzi vonatkozású.

Nem véletlenül írta Babits Mihály, hogy az egész új magyar irodalom a „tollahegyén” hordja Bródy Sándort. Talán nem is őt, hanem azt az új stílust, új nyelvet, mely vele együtt érkezett meg irodalmunkba és így nevével elválaszthatatlanul egybeforrott.

Bár Mikszáth Csehovval próbálta összemérni, Bródynál nagyobb mesterei is voltak a magyar novellának. Ez az alkotásvágyban ellobogó komoly bohém új problémák termékeny magvetője volt inkább, és az általa elvetett mag mások kezén szökkent szárbá, de azért jó néhány novellájával maga is belépett az ígért földjére.

Meggyőződésünk, hogy a válogatás elérte célját. Igazságot tett Bródy Sándorról. Lerombolva a hamis illúziókat, megmutatja Bródyt, a századforduló irodalmának jelentős és színes alakját.

Hangay Zoltán

KÜKÜLLEI JÁNOS ÉS A NÉVTELEN MINORITA KRÓNIKÁJA

Fordította Geréb László. A bevezetést írta Trencsényi-Waldapfel Imre. Bp. 1960. Magyar Helikon. 125. l. (Monumenta Hungarica IV.)

Középkori történetírásunknak két rövid terjedelmű, de történelmi és irodalmi becsét tekintve talán legfigyelemreméltóbb darabját tartalmazza a kötet. Forrásértékük az Anjou-korra, közelebből pedig a nápolyi és litván hadjáratra vonatkozóan kütfőink között egyedüláll. Küküllei műve mint az első hazai király-vita s úgy is, mint egy új típusú, prehumanisztikus írói magatartás hordozója irodalomtörténetileg is igen jelentős. A Névtelen barát töredékes krónikája stílusának felfokozott érzelmességével, a narráció elevelegével és plaszticitásával középkori latin prózánk legszebb darabjai közé tartozik.

Lajos király életrajza nemcsak világiasabb szemléletével, hanem történetírói módszerében is sok tekintetben különbözik történetírásunk korábbi termékeitől. A krónikás naiv hiszékenységet, mondhatnánk költői attitűdjét, a gestairó irodalmi mintákhoz igazodó irmodorát és koncepciókba merevített történelemszemléletét itt kezdi először felváltani valamiféle tudós jellegű objektivitás, tényyszerűség, a történelmi jelenségeknek egy sajátosan inmodern aspektusa, amely szakítani látszik mindenféle irracionálizmussal és kizárólag az emberi cselekvés szemszögéből ítéli meg a történelmi jelenségeket. Nem kétséges, hogy ennek egyik oka lehet az a kancelláriai gyakorlat kialakította írói erudíció is, amiről Trencsényi beszél előszavában, de, úgy véljük, azért többről van itt szó. A történelmi valóság racionalisztikus szemlélete nem annyira okleveles gyakorlat, kancelláriai stílus, nem is diplomatikai módszer kérdése csupán, hanem sokkal inkább írói magatartás, történetírói látásmód, tudatosság dolga. Kükülleit e tekintetben olyan távolságok vá-

lasztják el krónikás elődeitől, de kortárs kollegáitól is, hogy a tudomány joggal jelölje ki helyét már eddig is a magyar reneszánsz előtörténetében.

Annál meglepőbb, hogy Trencsényi Küküllei tanulmánya fátyolozni igyekszik ironknak ezt az előre tekintő, bizonyos értelemben már a reneszánsz vonásait tükröző arculatát és filológiai argumentumokra építve próbálja ezt a portrét a középkori krónikás barát sztereotíp képmásává retusálni. Teljes mértékben egyetértünk Trencsényivel abban, hogy Kükülleit a fogalom történelmi értelmében nem lehet humanistának tekinteni, mint ahogy Székely György általa is idézett tankönyvszerű megfogalmazásától eltérően nem is állította ezt eddig senki. Küküllei már nyelvének vulgáris latinsága miatt sem mondható humanistának, ha figyelembe vesszük, hogy a humanizmus jelentéstartalmát tekintve a reneszánsz műveltségének csak egyik, szűkebb oldalát jelöli; közelebből pedig egy, a reneszánsz-polgárság világi ideológiájában és a klasszikus ókori irodalom újra felfedezett értékeinek ismeretében fogant, főként latin nyelvű, világias, elsősorban tudós, filológikus műveltséget jelent. Nem is szólva krónikásunk klasszikus irodalmi ismereteiről, amely művéből megállapíthatóan alig vagy egyáltalán nem is lépi túl a középkori iskola antikizáló műveltségének színvonalát. Vegetius művének és az Aristotelesnek tulajdonított *Titkok Titka*-nak az ismerete önmagában véve még nem tekinthető nem-hogy tagsági könyvnek, de ajánlólevélnek sem igen a humanisták táborába. Csakhogy, és itt vitatkoznánk Trencsényivel, ami még nem humanizmus, azt nem lehet egyszerűen a középkori kancellária kétségtelen világias tendenciákat is hordozó, de ugyanakkor nagyon is heterogén műveltség és szemlélettartalmával megmagyarázni. Az Anjou-korból négy krónikást ismerünk, akik valamennyien a kancellária neveltjei, nemcsak kortársak,